

Prooikeuze van Boomvalken *Falco subbuteo* in Groningen in 1996-2000

Peter de Boer

Bolwerken van de Boomvalk in Nederland lagen tot voor een jaar of tien geleden rond de grootschalige heide- en boscomplexen in Drenthe, op de Veluwe en in Noord-Brabant. Recent is daar verandering in gekomen en moeten broedende 'sikkels' juist voornamelijk buiten dit biotoop worden gezocht. Cultuurland in Noord-Holland, Friesland, Groningen, Noord-Brabant en Midden-Limburg herbergen momenteel relatief veel Boomvalken.

Prooidieronderzoek heeft vooral in de traditionele broedgebieden plaatsgevonden. Het onderzoek van Bijlsma (1980) op de ZW-Veluwe is hiervan het meest omvangrijke. Over het voedsel van Boomvalken in cultuurland is weinig bekend. Dit artikel gaat in op de prooikeuze van Boomvalken in het Groninger cultuurland in 1996-2000.

Methode

Vanaf 1996 worden in Groningen territoria van Boomvalken opgespoord (de Boer & Koks 1996), bij voorkeur ook het nest binnen zo'n territorium. Doordat dit laatste een lastige aangelegenheid is, ligt het aantal gevonden nesten jaarlijks op 5-8 stuks, tegen 25-35 territoria. Naast broedsucces en biometrie gaat de aandacht uit naar de prooikeuze. Deze is op twee manieren bekeken. De meeste prooien zijn verzameld door bij elk bezoek de nestkom te controleren op plukresten en braakballen. Daarnaast leverden zichtwaarnemingen nog enkele prooien op. Plukresten werden ter plekke op naam gebracht en braakballen werden thuis geplozen.

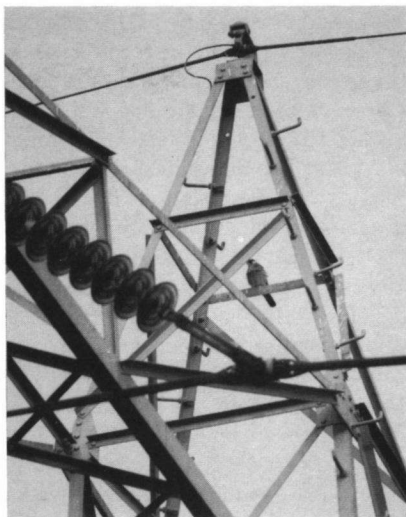
Resultaten

In vijf jaar tijds zijn 333 prooien verzameld, verdeeld over 27 gewervelde soorten en minstens 6 insectensoorten (Tabel 1). Vogels vormen de hoofdmoot, zowel in soorten als in aantal. Hierbij moet worden aangetekend dat veel insecten niet op naam konden worden gebracht.

De bulk van de vogelprooien bestond uit zwaluwen, kwikstaarten en mussen. Huismus ($n=85$, ofwel 30%) en boerenzwaluw ($n=72$, ofwel 25%) waren veruit de talrijkste prooien. Maar ook ringmus, huiszwaluw, gele kwikstaart en graspieper werden frequent gepakt. De uitersten in prooigewicht varieerden van 9 gram (fitis) tot 270 gram (holenduif). De meeste prooien zaten echter in de klasse van 17-30 gram (gele kwikstaart, boerenzwaluw, huismus, kneu).

Tabel 1. Prooikeuze van Boomvalken in Groningen in 1996-2000. *Choice of prey of Hobbies in the province of Groningen in 1996-2000.*

Soort <i>Species</i>	Aantal <i>Number</i>
Kwartel <i>Coturnix coturnix</i>	1
Witgatje <i>Tringa ochropus</i>	1
Oeverloper <i>Actitis hypoleucos</i>	2
Holenduif <i>Columba oenas</i>	1
Duif sp. <i>Columba</i> sp.	1
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	8
Boerenwaluw <i>Hirundo rustica</i>	72
Huiszwaluw <i>Delichon urbica</i>	16
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	14
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	15
Witte Kwikstaart <i>M. alba</i>	8
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	1
Tapuit <i>Oenanthe oenanthe</i>	1
Grasmus <i>Sylvia communis</i>	1
Fitis <i>Phylloscopus trochilus</i>	2
Bonte Vliegenvanger <i>Ficedula hypoleuca</i>	3
Koolmees <i>Parus major</i>	5
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	1
Huismus <i>Passer domesticus</i>	85
Ringmus <i>P. montanus</i>	27
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	2
Groenling <i>Carduelis chloris</i>	4
Putter <i>C. carduelis</i>	2
Kneu <i>C. cannabina</i>	7
Grasparkiet <i>Melospittacus undulatus</i>	1
Tamme Kanarie <i>Serinus canarius</i>	1
Agapornis sp. <i>Agapornis</i> sp.	1
Veldmuis <i>Microtus arvalis</i>	7
Muis sp. <i>Microtus</i> sp.	10
Paardebijter <i>Aeshna mixta</i>	6
Bruine Glazenmaker <i>A. grandis</i>	2
Libel sp. <i>Aeshna</i> sp.	15
Zwarte Heidelibel <i>Sympetrum danae</i>	1
Geelgerande Waterkever <i>Dytiscus marginalis</i>	2
Dambordvlieg <i>Sarcophaga carnaria</i>	1
Lieveheersbeestje <i>Coccinella septempunctata</i>	6

Jonge Boomvalk nabij nest op hoogspanningsmast, nabij Maarsseveense Plassen tussen Utrecht en Westbroek, augustus 1997 (Dave Schmitt). *Fledgling Hobby near nest in electricity tower near Utrecht in the central Netherlands, August 1997.*

Opvallende prooien waren kwartel, holenduif en de ontsnapte tropische vogels. De kwartel werd gevonden op 3 augustus 2000 op een nest in een hoogspanningsmast in akkerbouwgebied bij Stedum. Het mannetje van dit boomvalkpaar werd op 25 juli dood gevonden op c. 150 m van het nest, recht onder de kabels van de mast. Gezien de bloeditstorting aan zijn kop en het ontbreken van verdere verwondingen leek het beest zich tegen de kabels te hebben doodgevoelen. De kwartel werd dus geslagen na

de dood van het mannetje. Wellicht betrof het een noodgreep van het vrouwtje (slechts iets groter dan het mannetje), die nu alleen voor de voedselvoorziening stond. Met enkele honderden paren is de kwartel overigens een vrij schaarse, maar wijd verspreide broedvogel in Groningen.

Braakballen bevatten meestal onherkenbare resten van vogels en/of insecten. Omdat Torenvalken soms tot op enkele tientallen meters van het nest van een Boomvalk verbleven zonder te worden verjaagd, zijn alleen braakballen met muizen die op of bij het nest lagen in de tabel opgenomen. Af en toe kwam er een ringetje uit de braakballen tevoorschijn, in totaal drie (op c. 120 braakballen). Een juveniele huiszwaluw werd op 5 km van de ringplaats teruggevonden. Van zowel grasparakit als agapornis werd alleen de ring gevonden, gek genoeg geen enkel felgekleurd veertje. De agapornis bevond zich op 13 km van de ringplaats; deze terugmelding kwam boven tafel op grond van de code in de ring en informatie van de lokale dierenwinkel.

Zoogdieren werden geregeld gepakt (Tabel 1). Vraag is echter of de Boomvalken ze zelf hadden geslagen of dat ze deze muizen aan Torenvalken *Falco tinnunculus* hadden ontfutseld. Beide mogelijkheden zijn plausibel (Bijlsma 1980). Omdat braakballen op enige afstand van het nest niet met zekerheid aan Boomvalken konden worden toegeschreven, is het hier vermelde aandeel muizen in het menu van Boomvalken vermoedelijk een minimum.

De opgesomde insecten vormen slechts een beperkt deel van het totale spectrum dat wordt gevangen. Het gaat om soorten die makkelijk zijn te determineren, in het bijzonder libellen.

Discussie

De Groningse Boomvalken vangen overwegend soorten van het open agrarische landschap, precies wat je verwacht in het uitgestrekte akkerland van Noord-Nederland. Zwaluwen, gele kwikstaarten en graspiepers zijn talrijke broedvogels ter plaatse terwijl de mussen in groepjes rondzwerven in het boerenland. Het aandeel juvenielen onder op leeftijd gedetermineerde prooien bedroeg 45-72% per jaar; hun onervaren gedrag maakt juvenielen tot een makkelijker prooi dan volwassen vogels.

In vergelijking met studies in Duitsland, Engeland, Italië en onze eigen Veluwe (Fiuczynski & Nethersole-Thompson 1980, Chapman 1999, Sergio & Bogliani 1999, Bijlsma 1980) valt op dat in die gebieden huismus en boerenzwaluw eveneens hoog op de hitlijst van Boomvalken staan. Daarbij moet wel worden bedacht dat niet al deze gebieden betrekking hadden op cultuurland (waar de kans op dergelijke prooien uiteraard groter is dan in bos en heide). Het belang van gele kwikstaart en ringmus is in Groningen beduidend groter; dit laat zich verklaren door het talrijke voorkomen van deze soorten in het cultuurland van Groningen. In dat opzicht is echter het lage aandeel veldleeuweriken moeilijk te verklaren; deze soort is in de Groninger Ommelanden een talrijke broedvogel.

Muizen beslaan ruim 5% van het aantal gewervelde prooien, een hoog cijfer in vergelijking met voornoemde studies. Mogelijk herbergen de akkers in Groningen meer muizen dan voedselarme heide en bossen, zeker in jaren met een hoge muizenstand en na braaklegging van akkers.

De landelijke afname van zwaluwen en mussen (Bijlsma *et al.* 2000) kan gevolgen krijgen voor het prooiaanbod van Boomvalken. Voorslagnog zijn er echter geen aanwijzingen dat dit heeft geleid tot een verminderd broedsucces. De gevarieerde prooielijst en opportunistische jachtstijl laten zien dat de Boomvalk dienaangaande niet voor één gat is te vangen. In hoeverre deze flexibele prooikeus in de toekomst volstaat om afname van belangrijke prooi-soorten te compenseren, zal moeten blijken.

Dank

Ben Koks en Hans Hut leverden aanvullende prooigegevens aan. Het klimwerk van SEP/Tennet-medewerkers M.G. Vroom en Jan Smit was even stoer als onmisbaar voor het onderzoek. Familie Leemhuis, de heer Romme, de heer Van der Tuuk en de andere boeren worden bedankt voor toestemming tot het betreden van hun laand.

Summary: Prey choice of Hobbies *Falco subbuteo* in Groningen in 1996-2000

During 1996-2000, prey remains and pellets were collected at plucking posts and on nests of Hobbies breeding in the province of Groningen (NE-Netherlands). This region consists of open farmland and Hobbies occur in low densities, breeding on crow's nests in electricity towers and in woodlots and hedgerows.

Main prey species were House Sparrow, Barn Swallow, Tree Sparrow, House Martin, Yellow Wagtail and Meadow Pipit; these species covered 76% of all vertebrate prey (n=300, consisting of 26 bird species and 1 vole species). The importance of insects as prey could not be determined, but was presumably small (Table 1). Prey choice was proportional to the abundance and distribution of bird species in arable land in the province of Groningen, except for Skylarks which were -given their high breeding density- underrepresented in the prey list. So far, there are no indications that declining prey stocks negatively impacted breeding success of Hobbies in Groningen.

Literatuur

- Bijlsma R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam/Antwerpen.
- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels in Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij, Haarlem/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- de Boer P. & Koks B. 1996. Boomvalken *Falco subbuteo* in Groningen: hoogspanning ten top. De Takkeling 4(3): 30-43.
- Chapman A. 1999. The Hobby. Arlequin Press, Chelmsford.
- Fiuczynski D. & Nethersole-Thompson D. 1980. Hobby studies in England and Germany. Brit. Birds 73: 2745-295.
- Sergio F. & Bogliani G. 1999. Eurasian Hobby density, nest area occupancy, diet and productivity in relation to intensive agriculture. Condor 101: 806-817.

Adres: De Rosmolen 1, 8256 EE Biddinghuizen

Email: p.deboergroningenboven@12move.nl